

Borne's eerste burgemeester en notaris Willem Christiaan Lantman -2- Naar Amerika

Anja Tanke en Jeroen Kuhlmann

In het eerste deel over Willem Christiaan Lantman is uitgebreid besproken op welke wijze Lantman zijn geld verdient. In dit deel gaan we in op het vertrek naar Amerika. Vragen die we graag willen beantwoorden: wat is de reden van de emigratie en hoe gaat het met de familie in Amerika. In dit tweede deel proberen we hier een antwoord op te geven.

De hamvraag

We schetsen eerst een beeld van de situatie waarin het gezin Lantman in de jaren '40 van de negentiende eeuw verkeert. Vervolgens gaan we in op de redenen van emigratie in het algemeen in deze periode. En de belangrijkste vraag: Waarom vertrekt een oud echtpaar naar Amerika en welke persoonlijke omstandigheden hebben hiertoe geleid?

Situatie van de familie Lantman

In het eerste deel is uitgebreid aandacht besteed aan de manier waarop Lantman zijn geld verdient. Hij combineert verschillende banen.

Hieronder staan ze in vogelvlucht:

- 1788-1795 in dienst van de prins van Oranje Nassau;
- 1795-1803 bezorgen van correspondentie bij gevluchte geëmigreerde officieren;
- 1801-1846 aan- en verkoop en beheer van onroerend goed;
- 1802-18?? fabrikant van bombazijn en eigenaar van een blauwververij;
- 1803-1811 richter van Borne;
- 1811-1844 burgemeester van Borne;
- 1812-1838 notaris met standplaats Borne;
- 1825-1844 gemeentesecretaris van Borne;
- 18??-1838 vrederechter-plaatsvervanger in Delden;
- 1838-1848 rechter-plaatsvervanger in Almelo.

In de jaren '40 staat Lantman aan het eind van zijn carrière. Veel van het verdiende geld is geïnvesteerd in onroerend goed en landerijen, alles bij elkaar zo'n 60 ha. De huizen werden verhuurd en de landerijen verpacht.

De kinderen Lantman zijn allemaal volwassen en hebben hun bestemming gevonden. Lantman is samen met zijn vrouw verantwoordelijk voor vier kleinkinderen na het overlijden van zijn oudste zoon en zijn vrouw.

In januari 1844 volgt niet de gewenste herbenoeming als burgemeester en gemeente-secretaris. Bussemaker wordt benoemd. Ongetwijfeld vindt Lantman het verlies van de inkomsten vervelend, maar het verlies van aanzien en de wijze waarop hij het burgemeesterschap is kwijtgeraakt, zal er flink ingehakt hebben. Uit ons onderzoek is niet gebleken dat aan hem het gevraagde pensioen is toegekend voor het uitoefenen van de functies van gemeente-secretaris en burgemeester.

Eind 1844 wordt alle onroerend goed met landerijen in Hengelo te koop aangeboden. Begin 1845 worden deze voor een bedrag van f 10.174,- verkocht.

In juni 1846 volgt de verkoop van het onroerend goed en landerijen in Borne voor een bedrag van f 3745,-. Vervolgens worden het woon- en winkel-huis (Grotestraat 143) en twee lapjes grond gelegen bij de Aanslagsweg overgedragen aan dochters Theresia en Wilhelmina.

Medio 1846 bezit Lantman geen onroerend goed meer. Hij heeft nog één betaalde (bij)baan, het rechter-plaatsvervangerschap bij de arrondissementsrechtbank in Almelo.

Plek in de Bornse samenleving

De dokter, de burgemeester, de notaris, de schoolmeester, de pastoor en de dominee, personen die op basis van hun functie een belangrijke rol spelen en veel invloed hebben in een lokale samenleving. In Borne rond 1830/1840 zijn dat bij de rooms-katholieken dokter Schoemaker, burgemeester en notaris Lantman en de pastoors Bramer en zijn opvolger Oosterik.

Aan protestantse zijde zijn dat schoolmeester Jordens, dominee Bouwmeester en grootgrondbezitter en wethouder G.J.O.D. Dijkers.

Van oudsher kent Borne een doopsgezinde gemeenschap. Leden ervan behoren ook tot de aanzienlijken in het dorp, al zie je dat niet zo aan hun levensstijl. Ze zijn belangrijk als werkgever en bezitten behoorlijk wat grond. De invloed van de joodse familie Spanjaard is nog gering. Het bedrijf en daarmee hun invloed als werkgever is nog te klein.

In 1830 wordt in Borne de sociëteit "*Tot ons genoegen*" opgericht. Heren uit de sociale bovenlaag kunnen op uitnodiging lid worden. Uit de namenlijst blijkt dat van deze sociëteit uitsluitend protestanten en doopsgezinden lid zijn¹. Van een dergelijke club zou Lantman zeker geen lid worden: het zijn protestanten en geen katholieken.

Wat voor sociale contacten met andere katholieke families zou de familie Lantman in Borne hebben gehad? Niet dokter Schoemaker is de huisarts, maar Rummel uit Delden². Ook zijn er contacten met de Enschedese vroedmeester³. Lantman's zitplaats in de katholieke kerk is bekend. Hans Gloerich beschrijft in zijn boek *Bonje in Borne* de exacte zitplaats van de familie in de waterstaatskerk aan de

Koppelsbrink. De familie heeft een bank helemaal voorin de kerk direct naast het altaar, op de eerste rang zogezegd. Apart van de bankenrijen voor het gewone volk. Mogelijk geeft dat ook de positie in het dorp aan: een goede relatie met de pastoor, maar men hield zich afzijdig van het gewone volk. Zakenlijke contacten zal Lantman veelvuldig hebben, maar vriendschappen zullen gezien het beeld dat van hem naar voren komt, op de relatie met de pastoor na, vermoedelijk overwegend buiten Borne gelegen hebben.

Oorzaken voor emigratie naar Amerika tussen 1830-1850

In de negentiende eeuw komt emigratie vanuit Nederland naar Amerika op gang door een aantal politieke, economische en godsdienstige redenen. Zoals de nasleep van de Franse tijd, de Belgische opstand en een internationale handelscrisis als gevolg van het bankroet van de WIC en VOC. Daarnaast zijn er godsdienstige spanningen. Katholieken ervaren een achterstelling bij protestanten en de Afscheidenen van 1834 voelen zich binnen de hervormde kerk niet meer thuis. In 1845 jaar verergeren de economische problemen door misoogsten in de graan- en aardappeloogst. Daarnaast zijn in de veertiger jaren de zomers zeer nat en de winters streng. Mensen worden direct bedreigd in het dagelijks bestaan door gebrek aan voedsel en hoge voedselprijzen. De overheid hanteert echter wel strenge belastingmaatregelen, waardoor in het hele land onrust ontstaat.

Emigratie vanuit Duitsland is al eerder op gang gekomen. Deze emigranten reizen eerst door Nederland om in Rotterdam de boot te nemen. Nederlanders worden zo op een idee gebracht. In 1846 is de

tijd rijp voor georganiseerd vertrek op grote schaal. Diverse groepen vertrekken in deze periode onder leiding van een dominee of pastoor naar Amerika. Vanuit Overijssel is dat dominee Van Raalte die met een groep uit de omgeving van Ommen en Hellen-doorn vertrekt⁴.

Naar Amerika

Zoon Antoon Peter, uitbater van logement de Harmonie (Grotestraat 139-141) vertrekt na de verkoop ervan uit Borne. In het bevolkingsregister wordt uitsluitend vermeld dat hij is vertrokken, zonder vermelding van nieuwe woonplaats. Zijn zwangere echtgenote blijft in Borne, waar in de herfst van 1846 een dochter wordt geboren. De vader is dan zonder beroep en afwezig. Op 1 juli 1847 vertrekken ook zij en nu wordt er wel een bestemming genoteerd in het bevolkingsregister: Amerika. Zou Antoon geld meegerekregen hebben uit de verkoop van de Hengelose bezittingen om de nieuwe start in Amerika te financieren?

Veel schepen met Europese emigranten komen aan in New York. In de periode dat de familie Lantman emigreert, is daar nog geen centrale registratie. Daarmee begint men pas in 1855, eerst in Castle Garden op Manhattan en later op het veel bekendere Ellis Island. Voor 1855 verstrekt de rederij een passagierslijst aan de zogenaamde "Collector of Customs". De passagiers doen eventueel aangifte van geld en goederen en vertrekken vervolgens naar hun eindbestemming. Van het gezin van Antoon Peter Lantman zijn geen gegevens gevonden van een vertrek uit een Nederlandse haven en van hun aankomst in Amerika.

Voorbeeld van een driemaster uit het midden van de negentiende eeuw. Willem Christiaan Lantman vaart met zijn familie naar Amerika met de driemaster General Harrison. De afmetingen van dit schip zijn (l. x b.) 38,7 m' x 8,14 m'.

De General Harrison is gebouwd in Newburyport, Massachusetts en komt in 1840 in de vaart. Haar laatste vaart is in 1849 naar San Francisco. Aan boord zijn uitsluitend goudzoekers. Aangestoken door de goudkoorts deserteert de bemanning, waardoor het schip met honderden andere schepen achterblijft in de haven. Daar is het nog een paar jaar gebruikt als opslag, tot het ten gevolge van een grote brand in 1851 zinkt.

Op 26 september 1848 verkoopt dochter Theresia het winkel/woonhuis met tuin aan de Grotestraat 143 voor een bedrag van f 1.016,- aan timmerman Herman Morselt⁵. Deze geeft het in vruchtgebruik aan de oude eigenaren⁶. De inboedel wordt op 3 oktober 1848 geveild en brengt een bedrag op van f 582,30⁷. De twee percelen landbouwgrond, (sectie D nr. 799 en sectie D nr. 810), worden verkocht aan respectievelijk Jacob Salomon Spanjaard en koopman Jannes Lammerink⁸.

De familie heeft nu alle zaken geregeld en op 6 oktober 1848 wordt in het bevolkingsregister het vertrek naar Amerika, zonder nadere plaatsaanduiding genoteerd van:

- ✓ Willem Christiaan Lantman;
- ✓ echtgenote Johanna Maria van der Heijden;
- ✓ dochter Wilhelmina Lantman, geestelijke dochter (klop);
- ✓ dochter Theresia Ludovica Francisca Lantman, geestelijke dochter (klop)
- ✓ en kleinzoon Frederik Alexander Lodewijk Lantman, zonder beroep.

De eindbestemming is New York⁹. Mogelijk is dat niet toevallig. Het is ook de eindbestemming van zoon Antoon Peter, die eerder vertrekt¹⁰. Drie kinderen Lantman blijven in Nederland: dochter Clara en de zoons Willem en Egbert met hun gezinnen. Op 24 november 1848 komt de General Harrison aan in New York. Op dezelfde boot bevindt zich nog iemand uit Borne: de 43-jarige landbouwer J.H. Dashorst¹¹.

Mogelijke redenen van vertrek

Wij hebben gezocht naar aantoonbare redenen of aanwijzingen die hebben geleid tot de emigratie, maar hebben deze niet gevonden. Daarom hieronder enkele beredeneerde suggesties:

1. Uit geloofsoverwegingen

Uit diverse stukken kan opgemaakt worden dat de familie vurig katholiek is. Lantman is ervan overtuigd dat hij vanwege zijn geloof niet opnieuw tot burgemeester is benoemd. De emigratie naar Amerika komt in deze periode goed op gang en mogelijk ziet hij daar meer godsdienstvrijheid.

2. Vanwege financiële malversaties

In Borne gaat nog steeds het verhaal dat er financiële malversaties in het spel zijn, waarvoor Lantman eigenlijk veroordeeld had moeten worden en dat hij daarom de wijk heeft genomen. Maar waarom neem je dan je ongetrouwde dochters mee en een kleinzoon? Het lijkt eerder dat de emigratie goed voorbereid is. Het geld zat in onroerend goed. Door een deel in 1845 te verkopen, kunnen de reis en de start in Amerika van Antoon Peter gefinancierd worden. De rest van het onroerend goed is dan verkocht om de reis in 1848 en het levensonderhoud van de overige vijf Lantmannen te bekostigen.

Tijdens ons onderzoek hebben we niets dat wijst op financieel wanbeheer of strafbare feiten gevonden. Enige mogelijke aanwijzing is de overdracht van de woning Grotestaat 143 in 1846 aan zijn dochters. Als je niets bezit, kan men je ook niets afnemen. Op deze wijze zou het onroerend goed veiliggesteld zijn.

Uit ons onderzoek is gebleken dat drie volwassen mannen van de familie Lantman geëmigreerd zijn: Willem Christiaan, zoon Antoon Peter en kleinzoon Ludovicus Wilhelmus. Deze laatste vertrekt in 1881 met zijn gezin naar Cincinnati. Wordt het verhaal van de financiële malversaties wel gekoppeld aan de juiste persoon Lantman?

3. Vanwege een integriteitsprobleem.

Lantman combineert tot 1838 de banen notaris, gemeentesecretaris en burgemeester. Hij is dus goed op de hoogte van de lokale verhoudingen en heeft ongetwijfeld veel kennis van privé-omstandigheden van zijn klanten voor wie hij als notaris zaken vastlegt. Daarnaast heeft hij privébelangen als grootgrondbezitter. Hoe zuiver is hij met die kennis omgegaan?

In Amerika

Het gezelschap komt op 24 november aan in New York. Ongetwijfeld blij dat ze de reis achter de rug hebben. Zou zoon Antoon ze hebben afgehaald in de haven? We weten niet waar de familie heeft gewoond in New York. Ook is niet duidelijk of hiermee de stad of de staat bedoeld wordt. In de huwelijksakte van zoon Egbert, die op 2 augustus 1849 trouwt in Borne, staat vermeld dat zijn ouders zijn overleden. Het zou betekenen dat dat gebeurd moet zijn een jaar binnen de aankomst in New York¹³. We gaan er dan vanuit dat de informatie in de huwelijksakte klopt. Helaas hebben nog geen enkel spoor

DISTRICT OF *New York* PORT OF *New York*

W. A. Meade do solemnly, sincerely and truly *swear* that the following List or Manifest of Passengers, subscribed with my name, and now delivered by me to the Collector of the Customs for the District of *New York* contains, to the best of my knowledge and belief, a just and true account of all the Passengers received on board the *General Harrison* whereof I am Master, from *Rotterdam*

Sworn to this *24th Novr* 1848 *W. A. Meade* So help me God.

Before me *W. A. Meade* is Master, from *Rotterdam* burthen *248 1/2* tons.

No.	NAMES.	AGE.		SEX.	OCCUPATION.	The country in which they severally belong.	The country in which they intend to become inhabitants.	Died on the Voyage.
		Years.	Months.					
22	<i>J. H. Dashorst</i>			<i>43</i>		<i>male</i>	<i>Farmen</i>	<i>Born</i>
23	<i>W. C. Landman</i>			<i>70</i>		<i>o</i>	<i>son</i>	<i>o</i>
24	<i>J. M. Under Heyden</i>			<i>72</i>		<i>female</i>		<i>o</i>
25	<i>W. Landman</i>			<i>40</i>		<i>o</i>		<i>o</i>
26	<i>J. L. o</i>			<i>38</i>		<i>o</i>		<i>o</i>
27	<i>J. o</i>			<i>35</i>		<i>o</i>		<i>o</i>
28	<i>J. H. o</i>			<i>22</i>		<i>o</i>		<i>o</i>

Kopie van het zogenaamde shipsmanifest van de General Harrison ingevuld door kapitein Meade. Het reisgezelschap bestaat nu uit zes personen. In het Borne's bevolkingsregister worden vijf leden van de familie uitgeschreven. Wie is J. Landman geboren in 1813? In Borne komt deze naam in combinatie met voornaam en geboortjaar niet voor, ook niet met enige marge. Er vertrekken dus vijf personen Lantman en in New York komen er zes aan. Wie zou het kunnen zijn? Bron: www.ancestry.com. Zie ook noot 12.

teruggelaten in Amerika. Door meerdere genealogen is op Amerikaanse websites¹⁴ gezocht naar de geëmigreerde Lantmannen; ze zijn geen van allen gevonden. Ook Nederlandse afstammelingen hebben geen informatie. Tot op heden moeten we raden naar hun lot.

Met dank aan

mevr. A.M.A.J. Driessen, dhr. N. van Schroyensteen Lantman en dhr. F. Walhof voor het doen van onderzoek en/of het verstrekken van informatie.

Verantwoording

Alle verzamelde informatie rond dit artikel is opgenomen in de documentatiecollectie van het gemeentearchief Borne onder nr. 343.

1 Collectie Bussemakerhuis Borne.

2 Zie Boorn & Boerschop 2013-2.

3 Zie Boorn & Boerschop 2012-3.

4 http://depot.knaw.nl/5576/2/Elsevier_artikel_immigratie.pdf

5 Historisch Centrum Overijssel. Toegang 122, inv. nr. 595, akte 234.

6 Gemeentearchief Borne. Kadastrale legger gemeente Borne, artikel 614.

7 Historisch Centrum Overijssel. Toegang 122, inv. nr. 595, akte 241.

8 Gemeentearchief Borne. Kadastrale legger gemeente Borne, artikel 614.

9 Website Historisch Centrum Overijssel. Digitale studiezaal, personenindex landverhuizers; zie onder Santman.

10 Website Historisch Centrum Overijssel. Digitale studiezaal, personenindex zie onder Santman.

11 www.castlegarden.org. Zoekresultaat onder Landman.

12 Op de website www.castlegarden.org is het volgende gevonden. In de database zijn over de Lantmannen twee bronnen ontsloten. Genoteerd zijn: achternaam, voorletters, geslacht, leeftijd, aankomstdatum in New York, herkomstplaats en –land, reisbestemming en hoe de reiziger de reis heeft betaald. In dit geval staat op ieder formulier "self". Op de formulieren van de Lantmannen wordt in de ene bron als geboorteland "Germany" genoemd, op de andere staat keurig "Overijssel" en "Borne". Verder blijken er wat onderlinge verschillen te zijn. Bij kleinzoon Frederik staat op beide formulieren als geslacht "F" (female) vermeld. Bij dochter Wilhelmina staat op het ene formulier "M" en op de andere "F". De vraag is hoe accuraat destijds is genoteerd en hoe de het handschrift bij het overtypen in de database geïnterpreteerd is.

13 Stamkaart van dochter Clara Lantman, in het archief van de congregatie Jezus Maria Jozef. Hier wordt vermeld dat haar ouders in New York zijn overleden.

14 www.familysearch.org en www.ancestry.com

Wie herkent wie?

Redactie

Op de foto, gemaakt eind jaren '20 tijdens een retraite op de Zwanenhof, poseert een groot gezelschap jonge mannen met drie geestelijken. Jurrie Haak trof deze aan tussen de spullen van zijn schoonvader Gerard Beune. (Derde rij van achter en vijfde van links). Graag wil hij weten ter gelegenheid waarvan en de namen zijn van andere personen op de foto. Herkent u personen? Meld u dan bij de redactie.